

Ep o Gilgamešu

Vrečko, 13.10.2006

- Ep o Gilgamešu je temeljno delo Mezopotamije, staro 4000 let. Gilgameš odpira vprašanja (o človekovi smrti, razmerje med spoloma, razmerja človeka do bojev), ki so aktualna še danes. Gilgameš nas ustavlja na samem začetku v neko silno oddaljenost, ki si jo je nemogoče predstavljati. V Gilgamešu lahko vidimo hkrati nekaj zelo starega in nekaj sodobnega.

G nastaja na območju današnjega Iraka (dolina Evfrata in Tigrisa). Tu se je začela zgodovina človeka in sveta. Na Mezopotamijo je vplivalo gibanje rek. Narava je prvič doživela svojo zamejitev. Človek priča temu, da si je treba vsak košček zemlje iztrgati (kanali, namakalni sistemi). Na tem območju so nastala prva mesta. Na mesto Uruk so vezana prva pričevanja iz predzgodovine (čas pred nastopom zgodovine, gre za večno vračanje istega (CIKLIČNI ČAS) vedno se vrača na svoj začetek, sledi gibanju narave, med življenjem in smrtjo, mesec izhaja iz besede MIREC, torej tisti, ki meri; človek mora skrbeti, da ne bi prišlo do porušenja med človekom in naravo, skrbi za ravnotežje, človek se opravičuje naravi). G poroča o tem kako se je v zgodovini to razmerje porušilo, potem nastane novo pojmovanje časa-LINEARNOST.

- Razlika je med čaščenjem pogankega in krščanskega boga. V Egiptu npr Oziris in Izida. Oziris vsako jesen umre in vsako pomlad oživi (Izida Ozirisa vsako jesen razkosa in pokoplje, vsako pomlad pa ga sestavi in Oziris oživi). Ko se Izida joče nad Ozirisom je v tem tudi veselje, ker ve, da bo mož oživel, obenem pa žaluje, ker ve, da bo spet umrl. Poganski bogovi vedno umirajo in potem vstajajo od mrtvih. Krščanstvo pozna le eno smrt in vstajenje boga. Gre za pojmovanje časa v katerem ni prostora za tragično vizijo sveta, kar ne more ustrezati razumevanju sveta. Religija pomeni vezati/zavezati se. Znotraj vere ni mogoč dvom. G je ločnica med predzgo. in zgo. To je vesoljski potop, ki je v G prvič opisan.

- G nastopi s svojo zgodovino po vesoljnem potopu in je naslednik kralja Enmekarja. G bi naj zgradil okoli mesta Uruk obzidje, ki bi naj varovalo pred barbari. Vladal naj bi 120 let.

- Ep G je fragmentiran. Imamo 5 pesnitev: Gilgameš in nebeški bik, Gilgameš in Aga iz Kiša, Gilgameš, Gilgameš in dežela živih, Gilgameševa smrt. Povezan je z Iliado. G in prijatelj Enhidu bi naj bila Patroloks in Ahil (sovpadajo). »Azijski element« v zgodnjem grškem epu, ki je prišel iz Babilonije preko Kretske-Mikenske kulture.

- G se začne z navadno ploščo/epizodo, ki govori o junakovem rojstvu. Pripoveduje zgodbo, da je kralju Enmerkarju prerokovano, da naj nima otrok, saj, če se mu rodi sin, ga bo ubil. Ta prerokba je prerokba, ki 100% drži. Vse prerokbe se uresničijo. Ker kralj to ve, sestro zapre v stolp in postavi stražarje, ki stražijo njeno devištvo. Ta dama vseeno zanosi in rodi sina. Stražarji se ustrašijo in vržejo sina s stolpa. Ko sin pada s stolpa, mimo prileti orel in mu reši življenje (tudi Ahilu rešijo življenje bogovi).

- Za G je že navzven videti, da so ga ustvarili bogovi. Ima božanske lastnosti (pogum, lepoto...), vendar odvzeta mu je bila večnost. Imel je vse božanske lastnosti, razen ene. Zato se začne G jeziti, ker nima večnosti (Gilgameševa jeza). Začenja se nepotešenost G jeze. G začne rušiti urejenost sveta, ki so si jo zamislili bogovi. Podnevi in ponoči sili ljudi k delu, ne dovoli hčeri, da bi šla k svojemu junaku, sin k očetu, žena k možu. G prepreči plodnost. On postane gospodar življenja in smrti. (HYBRIS-prestop, oholost). To je ključen trenutek, ko se bogovi zbojijo za obstoj sveta. Kozmični svet je načet. G je zaslužnjil svoje podložnike, podoben je biku, je nepremagljiv. Nebeški bogovi hočejo poseči v življenje G in na ukaz

vrhovnega vladarja ANU pošlje nekoga, ki bo G ukrotil. Odstavi ga od zemlje. Ta Enkidu more biti neciviliziran, močan, pase se z divjimi živalmi in srce mu uživa z vodnimi živalmi. Je naraven človek-NATURNI ČLOVEK. G je človek civilizacije. Zida obzidje, da bi zaščitil kulturo in civilizacijo. Je civiliziran in kulturn človek. Mesto Uruk je prototip civilizacije in kulture. Spopad med principoma kulture in nature. Rezultat je že naprej jasen. Kultura mora zmagati nad naturo. G ukroti naravo s pomočjo ženske. Speljati mora Enhiduja na območje reda, kulture in civilizacije. Za Enhiduja pripelje G svečenico, ki je bila hkrati "prostitutka". Ta svečenica iz velikega templja boginje Ištar zagleda junaka in se razgali. Junaku mora izkazati vse kar ženska zna. Enhidu 6 dni in 7 noči ni zaprl očesa in zgodi se sprememba divjega Enhiduja. Ni mogel več teči kot prej. V njem je zraslo spoznanje in misel se mu je razširila. Pozabil je na kraj kjer je bil rojen, izbrisal se mu je spomin. Zverjad se je umaknila njegovim telesu. Popolnoma je spremenil svoj stil življenja in se socializiral in civiliziral. Z G postaneta najboljša prijatelja. Prišlo je do drugega velikega spora z bogovi. Bogovi morajo znova razmišljati kako premagati zdaj dva junaka. Prvo veliko njuno dejanje je, da gresta v cedrov gozd in posekata vsa drevesa. Tako se začne civilizacija. Hkrati s tem gozdom uničita boga podzemlja HUMBABA in s tem sta si pridobila posvetno čast. Smrt Humbabe zaznamuje smrt podzemlja v celoti. To je za bogove spet nov izziv. Po vrnitvi iz gozda se G umije in si spet nadene kraljevsko opravo in tedaj ga zagleda boginja Ištar. Pojavi se boginja in mu reče: "Daj mi oddaj svojo moškost, bodi moj mož..." Veliko mu obljublja ampak G se ne vda. Ima svojega prijatelja. G jo brutalno in s prezirom zavrne. To je tretji hybris. S tem si nakoplje večno jezo boginje Ištar. Ištar je nezvesta. Na nek način skuša uveljaviti zvestobo. Bog TAMUZ je ljubimec boginje. Razmerje med G in Ištar: Ištar želi imeti G, da bi ukrotil a njegovo jezo. Ona se zaljubi vanj in hoče biti njegova žena. Njene besede so vabilo G k sveti poroki. G jo zavrne, ker ima popolnoma izdelan vtis o ženskah in boginjah. To je huda zavrnitev druge najpomembnejše ženske v njegovem življenju. G oznaka boginje kmalu postane oznaka za vse ženske. Ištar je bila za G predmet poželenja, ki pa to ni več. Ištar skrbi za plodnost ljudstva. Je hkrati dobra in slaba boginja. Ištar je v G obsodbi njegovo neposredno srečanje z bogovi. Je eksplicitna podoba ženske. Grška tragedija se ukvarja z vprašanjem o pravicah žensk. Enhidu je tisti, ki ga je ženska kot majhnega otroka pripeljala v civilizacijo. Enhidu vseeno grdo govori o tej izkušnji. Enhidu postavlja bistveno razliko med svečenico, ki daje življenje, in med prostitutko, ki s svojimi lari omreži moškega.

- Minil je čas vegetacijskih/plodnih obredov. Boginja Ištar se spremeni v boginjo maščevanja (Pandorina skrinjica). Ištar prosi ANUJA, naj pošlje nad G nebeškega bika, katerega duh je smrtonosen. Zagrozi, da bo odprla podzemlje in pripeljala mrtve. G in Enhidu uženeta bika in to je ponovni poraz za bogove. Enhidu bo kaznovan s smrtjo. Boginja zapoje žalostinko nad smrtjo vsega kar prinaša življenje. Začenja se prizor z Enhidujevimi predsmrtnimi sanjami.

- Enhidu bolan obleži pred G nogami. Sanje o posmrtnem življenju. Enhidujeva smrt je preobrat/peripetija, ki stvari preobrne v nasprotno smer. G ostane sam in daruje v čast smrti Enhiduja, hkrati pa je blokiran v svoji dejavnosti. Mora premagati določenost (smrt človeka). Gre na konec sveta. Šel bo k človeku, ki je edini postal nesmrten.

- G se v tej situaciji spravi sam s sabo. Odpravi se na pot. Postane junak, ki bo na poti spoznal resnico o samemu sebi.

- LUKAČS (teorija romana): roman je moderna epopeja sveta, ki so ga bogovi zapustili. Za roman je značilno, da se pot končuje, potovanje pa pričinja. Običajno se pot konča s smrtjo. Zato povratek na potovanje ni več mogoč. Ni mogoče biti na enem mestu. Potovanje kot ekspedicija. Pot junaka k razsvetljenju.

- G gre k svoji rešitvi naproti. Pride do mesta, kjer ga ustavi točajka. G jo vpraša kaj naj stori s svojim življenjem. Srečanje med točajko in G je kasneje upodobljeno med Ahilom in materjo. Ahil vedno sprašuje svojo mater (povezava). Bogovi so človeštvu podarili smrt, zase pa obdržali življenje. Točajka svetuje G, naj uživa svoje življenje, naj ga izkoristi. Njegova pot je zaman. Rešitev je, da življenje sprejme kakršno je. G ni zadovoljen in gre na konec sveta in sreča UTNAIŠTI (človek na koncu sveta). Utnaišti pove G, da je smrt neizbežna. Žena Utnaišta izda G skrivnost: "Če boš šel na dno morja in uspel prinesiti na zemljo neko zelišče, boš živel vekomaj. On najde zelišče in tik nad površino priplava kača in mu vzame zelišče. G žalosten odide domov. G se uspe dokopat do smisla življenja: ta zgodba je upodobljena pri STEFANU RALLARME-ju – Med kocke ne bo uničil naključja! V tej pesnitvi je prizor iz G. Pojavi se nevihta, iz pene prodira jambor proti nebu, moška glava s stisnjeno pestjo (ko izgubi zelišče, ki mu ga vzame kača)

- G položaj je izrazito tragičen. Lahko ga opredelimo kot heroja. Blizu je bogovom. Poskuša doseči nekaj za človeka nasploh. Njegova pretresenost ob smrti Enhiduja je hkrati spoznanje-anagnorisis, da je človek smrtno bitje, da ga ni mogoče prestaviti v obdobje nesmrtnosti. Človeška tretjina preseže dve tretjini božanskosti. Razplet med bogovi in zemljo dela G tragičnega, postaja vse bolj človek. Tragičnost G: ni zmožni živeti kot človek in ni hotel misliti na smrt. Pri G ne gre za padec, vendar se na koncu prepusti smrti-spravljen s svojo usodo. Ker G ni dosegel tragičnega padca. Ni zmožni sprejeti krivde. V nizu retoričnih vprašanj, ki jih postavlja na PIŠTIMU, govori o napisanih zakonih. Smrt je zakon življenja, ki vodi k neizbežnemu koncu. Herojstvo ga sili k iskanju nesmrtnosti, večnosti, zato bi točajko in Utnaišta primerjali s sfingo. G ne more prenesti resnice in na koncu konča dokaj spravljlivo; trpljenje je življenjsko. Tragičnost je iracionalna.